

door Roger JANSOONE

16. NATIONALE EN INTERNATIONALE STEUN

Om enig inzicht te kunnen krijgen in de evolutie die de nationale en internationale steun aan de bevolking intussen had gekend, en waarin Oostende uiteraard slechts een klein radertje was in het grote raderwerk, is het van wezenlijk belang vooraf dieper in te gaan op de manier waarop in die bewogen periode de politieke kaarten verdeeld lagen zowel in bezet als in onbezet België.

Wij hebben in deze studie aangestipt (cfr Hoofdstuk 6. Aftocht naar Oostende) dat in oktober 1914 Oostende gedurende enkele dagen de feitelijke hoofdstad van België was. Op 7 oktober hadden de Koning en de Belgische regering de vesting Antwerpen verlaten om hun intrek te nemen in diverse gebouwen te Oostende. Doch reeds op 12 oktober vertrokken de Koning, de Belgische regering en een gedeelte van het Corps diplomatique naar Le Havre. In een proclamatie van diezelfde datum liet de regering weten dat, samen met de bondgenoten, de strijd zou worden voortgezet vanuit Frankrijk. Eigenlijk zou de strijd ook worden voortgezet vanuit een klein stukje onbezet België, ergens "Bachten de Kupe", maar dat kon de regering toen nog niet weten, hopen of vermoeden.

De regering had ook een beperkt aantal ambtenaren (meestal topambtenaren en gespecialiseerd kaderpersoneel) met zich meegenomen naar Frankrijk. Er bestond toen nog geen eigenlijk Statuut der Rijksambtenaren (het is pas veel later ontstaan, bij K.B. van 2.10.1937), maar reeds toen werd vrij algemeen als een rechtsbeginsel aanvaard dat een ambtenaar te allen tijde op zijn post moet blijven, ten einde aldus het basisprincipe van de continuïteit van de openbare dienst te kunnen waarborgen. Maar anderzijds kon men ook niet ontkennen dat het overheidsapparaat het beleidsinstrument is van de uitvoerende macht.

Wanneer nu de Koning en de Regering de wijk nemen naar het buitenland ingevolge zeer uitzonderlijke gebeurtenissen en omstandigheden, is het principieel dan ook ergens aanvaardbaar dat zij een aantal naaste medewerkers uit de ambtenarij met zich meenemen. Zo was een later zeer bekende Oostendenaar, nl. Michel SURMONT (Stadssecretaris van Oostende van 1933 tot 1968), gedurende de ganse duur van de oorlog lid van het Bureau van Openbare Werken van de Belgische regering, gevestigd in de elegante badplaats Sainte-Adresse nabij Le Havre. Anderzijds had de Franse regering aldaar eveneens de villa "Roseaie" ter beschikking gesteld van de Koning, doch deze riante woning bleef doorgaans onbewoond omdat de Koning er de voorkeur aan gaf gedurende gans het verloop van de oorlog, in de buurt te blijven van zijn soldaten die streken aan het IJzerfront.

Na de moordende slag aan de IJzer in oktober 1914 beschikte de Belgische regering nog slechts over een zeer uitgedund leger van ongeveer 52.000 man. Weinig of geen aandacht werd besteed aan de 32.000 Belgische soldaten die na de val van Antwerpen, in plaats van zich terug te trekken naar Oostende, gevlucht waren naar Nederland, blijkbaar ingevolge een communicatiestoornis tussen de Belgische generale staf en deze troepen, waardoor de indruk was ontstaan dat zij afgesneden waren van het gros van het zich terugtrekkend leger. Dit was in ieder geval een lelijke streep door de rekening van de Belgische regering, want in Nederland werden de Belgische soldaten ontwapend en voor de rest van de oorlog ondergebracht in interneringskampen, die (tussen haakjes) een broeinest werden voor flamingantische en socialistische propaganda.

Niettemin wist de regering vanuit Le Havre geleidelijk de getalsterkte van het Belgisch leger gevoelig op te voeren, zodanig dat tegen het eind van de oorlog het leger ongeveer 250.000 man telde, een echte krachttoer voor een land dat vrijwel volledig bezet is ! Daarbij moet men ook rekening houden met het feit dat niet minder dan 41.110 Belgische militairen sneuvelden , met daarnaast ook nog talrijke gewonden. Dit leger aan het IJzerfront bestond hoofdzakelijk uit Vlamingen, terwijl anderzijds de voertaal in het leger, tot het allerlaagste echelon, uitsluitend het Frans was. Hoe onbegrijpelijk ook, zeker in een vaak zeer precare oorlogssituatie, er werd helemaal niets gedaan om die gevaarlijke wanverhouding enigszins recht te trekken, ...met alle gevolgen van dien op politiek vlak tijdens en vooral na de oorlog.

De zeer krachtdadige regering in Le Havre was immers zeer autoritair en duldde geen tegenspraak. Alle nieuwlichterij was uit den boze, en in ieder geval "puisque l'heure est grave" moest alle aandacht gaan naar de Belgische oorlogsinspanning en naar de eindoverwinning en de bevrijding van het dierbaar vaderland.

Aldus is er al vlug een tweespalt ontstaan tussen "le pays réel", want – hoe dan ook – dat was het bezet België, en anderzijds een Belgische regering die langzaam maar zeker ergens op een andere planeet begon te leven. Gedurende vier jaar zou de regering de Broqueville vrijwel zonder enige controle kunnen werken vanuit Le Havre. België was trouwens van alle oorlogvoerende democratische landen de enige staatkundige entiteit waar zelfs geen rompparlement enigszins greep en controle had op het politiek gebeuren. Ook dit zou zich later wreken. Bij ontstentenis van een parlement heeft de regering, steeds balancerend op de rand van de rechtsonzekerheid , uitsluitend gewerkt eerst op grond van koninklijke besluiten en later enkel nog met "Besluitwetten" (een letterlijke vertaling uit het Frans "Arrêts-Loi").

Deze vrij summiere toelichting op een zeer complexe politieke samenhang is wel van belang om beter te kunnen begrijpen wat er intussen op politiek vlak in bezet België gebeurde. Want, spijs de ijzeren greep van het Duitse "gouvernement-generaal" op het bestuur van land en volk, waren er in bezet België al vrij vlug krachten actief geworden die allengs een politiek tegengewicht zouden gaan vormen tegenover de bezettende overheid. Dit werd in de hand gewerkt door het onvermogen van het militair bewind om het Belgisch overheidsapparaat en de Belgische justitie vlot en soepel in werking te houden, aangescherpt ook door de bestendige politieke onenigheid in Berlijn omtrent de te voeren "Belgienpolitik" (bovendien nog doorkruist door een aparte "Flamenpolitik"). Bovendien werden de Duitsers (trouwens ook in eigen land) geconfronteerd met voedselschaarste, prijsstijgingen, woekerprijzen en inflatie. De Duitse militaristen hadden duidelijk van economie in crisistijd geen kaas gegeten, om dan nog niet te gewagen van sociaal beleid en humanitaire hulp.

Er lag hier dus een brede weg vrij voor eigen Belgische initiatieven, die ofschoon wantrouwig bekeken van Duitse zijde, van die kant anderzijds ook niet onmiddellijk in de kiem werden gesmoord of krachtdadig werden onderdrukt. Eigenlijk leek het er aardig op dat het militair bestuur in casu liever uitging van het principe "Baat het niet, het schaadt niet". En in 1914 konden zij onmogelijk vermoeden dat het "Nationaal Hulp- en Voedingscomité" (N.H.V.C.), ontstaan reeds eind augustus 1914, gaandeweg zou uitgroeien tot een min of meer officiële regering in bezet gebied, beschikkend over een doeltreffende structuur en een netwerk van ruim 125.000 agenten en medewerkers.

Alles draaide hierbij om de bevoorrading, d.i. voedselvoorziening en levering van brandstof tijdens de wintermaanden, minimale behoeften waaraan moet kunnen worden tegemoet gekomen om te overleven in barre tijden. Het kan misschien cynisch klinken, maar het feit dat in 1914 niet minder dan ruim 600.000 Belgen de wijk genomen hadden naar het buitenland (Engeland, Nederland en Frankrijk), betekende concreet 600.000 mensen minder die moesten voorzien worden

van voeding en verwarming! Dat zijn immers zeer nuchtere uitgangspunten bij een crisisbeleid, waarbij alle beetjes kunnen helpen ...

Reeds kort na het uitbreken van de oorlog was de broodprijs gevoelig omhoog gegaan, en in 1914 was het dagelijks brood nog steeds het hoofdbestanddeel van het menu van de kleine man. Aldus moest een steeds groter deel van het gezinsinkomen besteed worden aan aankoop van brood, althans voor zover er bij de bakker brood op de plank lag.. Ook was er een toenemende verslechtering van de voedingswaarde van het oorlogsbrood, daar het gaandeweg minder tarwe of rogge ging bevatten.

In dit samenspel van diverse crisiselementen heeft het spook van de werkloosheid zeer hard toegeslagen. Weliswaar begonnen eind 1914 veel ondernemingen terug met hun productie, maar wegens gebrek aan grondstoffen en/of ingevolge industriële ontmanteling ten voordele van Duitsland, werd dit al spoedig een massale flop. Uiteindelijk werkten enkel nog de steenkolenmijnen. In 1915 waren reeds 640.477 personen zonder werk, d.i. meer dan de helft van het industrieel arbeidspotentieel, en dit zonder enige vorm van werkloosheidsuitkering. En in 1918 (en trouwens ook nog in 1919) trof werkloosheid in sommige streken ruim 90 % van de bevolking !

Algemeen mag dus worden aangenomen dat gedurende de bezetting de kleine man in België het zeer zwaar te verduren kreeg, geconfronteerd met voedselschaarste, massale werkloosheid, verlies aan inkomen, verlies aan koopkracht, stijgende levensduurte, e.d. Indien de toestand in Oostende kennelijk (zij het niet bestendig) iets beter leek te zijn, dan moet dit vrijwel uitsluitend aan de visserij worden toegeschreven.

De verpauperde massa in België is uiteindelijk niet verhongerd omdat vanuit de nationale steunverlening, met name eerder vernoemd N.H.V.C., ook een internationale hulpactie op gang gekomen was, via de "Commission for Relief in Belgium", op 22 oktober 1914 te Londen opgericht op initiatief van de Amerikaanse zakenman Herbert Hoover. Aldus werden duizenden tonnen voedingswaren (vooral Amerikaanse tarwe) naar België verscheept. Doch dat ging slechts met redelijk goed gevolg zolang de U.S.A. neutraal bleven, en het werd uiteraard aanzienlijk moeilijker toen de Amerikaanse regering op 6 april 1917 aan Duitsland de oorlog verklaarde, vooral ingevolge de "onbeperkte duikbootoorlog" vanwege de Kriegsmarine.

Binnen die verpauperde en verbitterde massa begon het steeds meer te rommelen. Het was dan ook ondenkbaar dat de verregaande ontberingen van de kleine man niet zouden uitlopen, na de oorlog, in een grondige verruiming van politieke en sociale rechten. De kleine kern van reële machthebbers in bezet en onbezet België waren zich hiervan goed bewust, en meer bepaald ook van het feit dat de toegevingen die zouden moeten volgen, het voor het "establishment" vitale evenwicht (en vooral overwicht !) niet te veel op de helling zou mogen zetten. Het is in ruime mate tegen die politieke achtergrond dat de globale steunverlening ten behoeve van die kleine man moet gezien worden. Enkel de bijdrage hiertoe vanwege de visserij was een politiek "neutraal" gegeven, heel eenvoudig omdat het hier ging om een strikt plaatselijk initiatief.

(wordt vervolgd)